

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.3.25>

CECHY OSOBOWOŚCI PRZESTĘPCY, KTÓRY POPEŁNIA UMYŚLNE ATAKI NA ŻYCIE CZŁOWIEKA

Ruslan Kushnirenko

*starszy wykładowca Wydziału Specjalnego Szkolenia Fizycznego
Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Charków, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-3190-5964
ruslankushnirenko@ukr.net*

Adnotacja. W artykule przedstawiono charakterystykę osoby przestępcy, który popełnia umyślne ataki na życie człowieka. Ustalono, że charakteryzuje się dość niezwykłymi cechami. Do 2014 roku, przed rozpoczęciem inwazji Rosji na Donbas i Krym, oznaki tożsamości sprawcy są dość ogólne, jednak większość umyślnych morderstw odnotowano głównie w obwodzie donieckim. Po zajęciu części obwodów ługańskiego i donieckiego sytuacja bardzo się zmieniła. Pomimo spadku ogólnej liczby zabójstw z premedytacją w ciągu ostatnich dziesięcioleci, zmian w strukturze zabójstw z premedytacją i spadku ogólnej liczby zabójstw popełnianych z powodu indywidualnych okoliczności obciążających, dziedziną ta wymaga obecnie priorytetowego traktowania przez organy ścigania, państwo, opracowania skutecznych środków zapobiegania tym niebezpiecznym ingerencjom, stworzenia i wdrożenia skutecznych środków ochrony życia i zdrowia obywateli.

Słowa kluczowe: życie człowieka, przestępczość, zgony karne, morderstwo, zapobieganie.

CHARACTERISTICS OF A CRIMINAL PERSON WHO COMMITS INTENTIONAL ATTACKS ON HUMAN LIFE

Ruslan Kushnirenko

*Senior Teacher of the Department of Special Physical Training
Kharkiv National University of Internal Affairs (Kharkiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-3190-5964
ruslankushnirenko@ukr.net*

Abstract. The article describes the identity of a criminal who commits deliberate encroachments on a person's life. It has been established that it is characterized by rather extraordinary features. Until 2014, before the beginning of Russia's invasion of Donbass and Crimea, the characteristics of the criminal were quite general, but the majority of intentional murders were registered mainly in the Donetsk region. After the occupation of parts of Luhansk and Donetsk regions, the situation changed a lot. Despite the decrease in the total number of intentional homicides over the past decades, changes in the structure of intentional homicides, and a decrease in the total number of homicides committed under certain aggravating circumstances, this area currently requires priority attention from law enforcement agencies, the state, the development of effective measures to prevent these dangerous encroachments, the creation of and implementation of effective measures to protect life and health of citizens.

Key words: human life, crime, criminal deaths, murder, prevention.

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКА ВЧИНЯЄ УМИСНІ ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Руслан Кушніренко

*старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ (Харків, Україна)
ORCID ID: 0000-0003-3190-5964
ruslankushnirenko@ukr.net*

Анотація. У статті наведено характеристику особи злочинця, який вчиняє умисні посягання на життя людини. Встановлено, що вона характеризується досить неординарними особливостями. До 2014 року, до початку вторгнення росії на Донбас та Крим, ознаки особи злочинця носять досить загальний характер, проте більшість умисних вбивств реєструвалася в основному у Донецькій області. Після окупації частини Луганської та Донецької областей ситуація дуже змінилася. Попри зменшення загальної кількості умисних вбивств протягом останніх десятиліть, зміни у структурі умисних вбивств та зменшення загальної кількості вбивств, які вчинюються за окремими обтяжуючими обставинами, ця сфера потребує наразі першочергової уваги з боку правоохоронних органів, держави, розробки дієвих заходів запобігання цим небезпечним посяганням, створення та впровадження ефективних заходів захисту життя і здоров'я громадян.

Ключові слова: життя людини, злочинність, кримінальні смерті, убивство, запобігання.

Актуальність теми. Доволі часто, у науковій літературі, акцентується увага на тому, що велике значення для запобігання злочинів має вивчення особи, а ще більш точно – особистості злочинця, що їх вчинює. Таке твердження безсумнівно є правильним, а тому досліджуючи умисні вбивства та замах на них, вкрай важливо розуміти, які особи їх вчинюють. Безумовно, обходячи це питання стороною, будь-яке кримінологічне дослідження приречене на невдачу, адже без розуміння сутнісних ознак зазначеної вище категорії осіб, неможливо розробити, навіть на теоретичному рівні, хоча б яку-небудь модель запобігання цим негативним проявам. Тим більше, неможливо вжити дієвих заходів і на практиці (Кисельов, 2013: 248).

А.П. Закалюк зазначав, що не можна назвати злочинцем особу та характеризувати її як особу злочинця до того, як у встановленому законом порядку не буде визнано вчинення нею злочину. Сукупність соціально-типових ознак, що відрізняють особу злочинця від інших типів особи, не з'являється відразу, після чи під час вчинення злочину, тим більше – після вироку суду. Ці ознаки накопичуються поступово, тривалий час, коли кількісні показники негативних рис перетворюються у нові негативні якості, що набувають суспільної небезпечності, зумовлюють криміногенну мотивацію і у певний момент реалізуються у вчиненні злочину (Закалюк, 2007: 239).

З урахуванням наведених точок зору та важливого застереження щодо поступового формування конкретних ознак особи злочинця у достатньо тривалому проміжку часу, слід розглянути найбільш характерні з них по відношенню до осіб, які вчинили умисне вбивство або замах на нього (Кисельов, 2013), що і є метою цієї статті.

Стан дослідження. Варто відмітити, що проблема кримінологічного забезпечення права на життя людини відображена у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких можна виокремити праці О.М. Бандурки, В.С. Батиргарєєвої, Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, А.В. Боровика, В.В. Голіни, Б.М. Головкина, О.А. Гривенко, В.К. Гришука, О.М. Гуміна, О.М. Джузи, С.Ф. Денисова, Т.А. Денисової, О.О. Дудорова, В.П. Ємельянова, К.В. Катеринчук, І.О. Кисельова, І.В. Козича, І.М. Копотуна, М.І. Коржанського, О.М. Костенка, О.М. Литвинова, П.С. Матишевського, І.Б. Медицького, М.І. Мельника, С.А. Мозоля, В.О. Навроцького, В.І. Осадчого, М.І. Панова, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, В.П. Тихого, В.О. Тулякова, Н.В. Уварової, М.І. Хавронюка, Є.В. Фесенка, А.Є. Фоменка, П.Л. Фріса, В.В. Шаблістого, С.С. Яценка та ін.

Виклад основного матеріалу. В.С. Батиргарєєва ще у 2009 році встановила, що по 85% відсоткам такої категорії справ злочинці саме особи чоловічої статі. Тим не менш, поряд із іншими видами злочинності, а якщо більш правильно казати – засудженими за іншими статтями Кримінального кодексу, вагому частку злочинців, що посягали на життя людини, складають жінки. За нашими підрахунками приблизно 15% винних осіб по даній категорії справ – жінки. Таку особливість не можна оминати увагою, адже, наприклад, для рецидивної злочинності, такий показник не перевищує 5,7 – 6% (Батиргарєєва, 2009: 224).

Така особливість може мати значення для розроблення системи заходів запобігання таким злочинам, адже необхідно враховувати окремі відмінності у психіці, логіці та поведінці жінок та чоловіків. Застосування окремих запобіжних заходів в цьому випадку повинно корегуватись. Так, наприклад, якщо для жінки, стимулювання та заохочення до створення повноцінної сім'ї, турботи про дітей може мати відчутний запобіжний ефект, то для чоловіка, за певних обставин – ні, а в окремих випадках – навпаки призведе до вчинення окремого насильницького злочину. Переважна більшість осіб, які вчинили вбивство або замах – дорослі, таких за даними офіційної статистики МВС України – 86%. В свою чергу, неповнолітніх – 14%. Більша половина з дорослих осіб – особи до 30 років (54%) (Кисельов, 2013).

Важливим елементом, що здатний певною мірою охарактеризувати осіб, які вчинюють посягання на життя, є рівень освіти особи. У побуті, зазвичай поширена точка зору (можливо, це пов'язано із тим, що в багатьох кінострічках та передачах факти висвітлюються саме у такій площині) стосовно того, що особи, які вчинюють насильницькі злочини, в тому числі і вбивства, або взагалі не мають освіти, або в кращому випадку закінчили школу, чи певну кількість класів. Проведені нами дослідження можуть певною мірою спростувати таку точку зору. Так, серед осіб, що вчинили умисне вбивство або замах на нього, лише 7% були фактично без освіти (будь-якої), 19% злочинців на момент вчинення замаху або вбивства мали базову освіту, тобто закінчили школу. Для переважної більшості осіб, які вчинюють умисне вбивство або замах на нього, характерним є наявність середньої спеціальної освіти, що у відсотковому показнику дорівнює 59%. Наявність вищої освіти для вбивць – скоріше виключення, адже лише 6% винних осіб мали таку на момент вчинення злочину. Наведені вище результати свідчать про те, що для «середньостатистичного» вбивці цілком природним є наявність середньої спеціальної освіти, та помірний рівень інтелектуального розвитку. В той же час, відсутність освіти та навпаки наявність вищої – майже не характерні для осіб, які вчинюють умисні вбивства та замах на них. Це пов'язано із тим, що такі особи в силу окремих особливостей, які їм притаманні, з набагато меншою вірогідністю можуть потрапити у ситуацію, розв'язкою якої стане смерть однієї із сторін (Кисельов, 2013).

Наявність або відсутність вищої освіти також впливає на стан та динаміку найнебезпечніших посягань на життя людини. Це пояснюється таким.

Окрім зазначеного вище, особи із вищою освітою, очевидно, в силу розумових здібностей, та дотримання певних моральних та правових норм, більш здатні уникати конфліктних ситуацій, більш виважено ставляться до своїх «опонентів», найчастіше, уникають невідомих компаній, здатні контролювати свою поведінку на більш високому рівні та при виборі способу розв'язання складних життєвих ситуацій, найчастіше

обирають шлях, який не пов'язаний із позбавленням життя. У значній кількості проаналізованих ситуацій, особи з вищою освітою та високим рівнем інтелектуального розвитку вчинюють умисне вбивство або замах на нього у випадках, коли перебувають у стані емоційного збудження, афекту, які викликані складними ситуаціями, або у випадках, коли заздалегідь спланували вчинення названого злочину. Це, в свою чергу, звісно не надає права в усіх «замовних» чи заздалегідь спланованих убивствах звинувачувати (або шукати за підозрою, якщо вбивство не розкрито) лише осіб із вищою освітою, а у випадках так званих «побутових» вбивств – не підозрювати. Тим не менш, серед названих вище прикладів, на практиці виокремлюються реальні закономірності (Кисельов, 2013).

Звичайно, всі ми знаємо із різних джерел про особисту неприязнь як мотив учинення різних насильницьких посягань у сімейно-побутовій сфері. Виявляється, це також простежується і на найнебезпечніших посяганнях на життя людини.

Існують певні закономірності щодо сімейного стану особи злочинця, яка вчиняє умисні вбивства або замах на них. Переважна більшість осіб не одружена – 56%. Поряд із цим, доволі велика частка осіб, які притягались до кримінальної відповідальності – 23% на момент вчинення злочину перебували у шлюбних відносинах, приблизно 15% були офіційно розлучені, і лише у 5% випадків злочини вчинювались вдівцем чи вдовою. Не зважаючи на те, що більш ніж половина була офіційно не одружена, на практиці часто зустрічаються випадки, коли винна особа була одружена або мешкала із співмешканцем (співмешканкою), однак після тривалих конфліктів – розлучалась або припиняла спільне проживання (Кисельов, 2013).

Тому певна частка з осіб, що потрапляють групу «не одружених» насправді проживали або цивільним шлюбом, або розійшлись, та не бажають викривати цей факт. Зазначена обставина має принципово важливе значення саме для запобігання умисним вбивствам та замахам на них, адже відомі численні випадки, коли при повторній (навіть вже на не офіційному рівні – шлюбу) «спробі» проживання, як раз і трапляється вбивство або замах на нього. Зрозуміло, що належне контролювання таких випадків, коли особи розлучаються через насильство в сім'ї, а потім знову сходяться – становить інтерес з огляду на великий запобіжний потенціал, який можуть реалізувати компетентні органи.

Сімейний стан особи перебуває у зв'язку із ще однією ознакою – наявністю дітей. Не зважаючи на те, що такі відомості можуть бути розцінені окремими науковцями як «не суттєві», насправді, останні деякою мірою характеризують особу злочинця. За нашими підрахунками, у переважної більшості злочинців, а це, зокрема, 67% – дітей немає. Відповідно 33% мали у складі родини дітей, на момент вчинення вбивства або замаху. Серед названих, найбільш поширеною є наявність однієї дитини в родині – це понад 81% випадків. В той же час у 15% випадків у злочинця було двоє дітей, а 4% більше двох. Практична цінність цих відомостей про особу злочинця полягає у тому, що в тих випадках, коли мова йде про винну особу жіночої статі яка вчинила вбивство або замах на нього, найчастіше мова йде про особу жіночої статі, яка дітей не має взагалі, в більш рідких випадках, має одну дитину, і майже ніколи двох і тим паче більше – тобто такі випадки є непоширеними. Це свідчить передусім про потужний запобіжний потенціал (при чому і для інших злочинів також) який закладається у свідомість жінки із народженням дитини, а тим більше – декількох. Нажаль, наведене вище – зовсім не характерно для чоловіків. Нам не вдалось виявити таких закономірностей, проте у наявності – зовсім інші (Кисельов, 2013).

Як не дивно, наявність дитини у сім'ї іноді зовсім нетипово впливає на чоловіків при вчиненні ним найнебезпечніших посягань на життя людини.

Злободенність проблеми насильницьких злочинів, особливо проти життя людини свідчить про майже зворотній ефект наявності дитини в родині для окремої категорії осіб. Для осіб чоловічої статі, які не працюють, не займаються соціально-корисною діяльністю, часто зловживають спиртним, наявність дитини в родині – скоріше тягар, ніж фактор стримування. Наявність дитини в таких сім'ях до повноліття або більш точно, до моменту окремого проживання дітей та батьків – навпаки каталізує (суттєво збільшує вірогідність) і без того «плідне» підґрунтя до вбивства або замаху, адже дитина в такому випадку є «проміжним ланцюгом» між сварками батьків, та з'ясуванням стосунків з точки зору того, хто і що повинен робити, забезпечувати родину її існування тощо. Тому у таких випадках для особи, яка, наприклад, зловживає спиртними напоями, доволі поширене «рішення» у стані сп'яніння, раптово через розлучення – ліквідувати фізично, тобто просто вбити «подразник», а саме – особу, яка постійно виказує неподобство та неповагу. При чому після цього, більшість осіб насправді розкаюються у вчиненому, не розуміють чому так трапилось, однак при вбивстві іншої людини, відшкодувати шкоду (повернути до життя), нажаль, вже неможливо (Кисельов, 2013: 250).

Окрему категорію «непрацюючих» складають пенсіонери. Таку ознаку пропонуємо виділяти спільно, через те, що сьогодні, в часи реформування та складного економічного та соціального періоду, велика частина пенсіонерів займаються навіть після виходу на пенсію трудовою діяльністю, а тому пропонуємо не розмежовувати ці категорії а співвідносити. Вивчення кримінальних справ минулих років показує, що існує майже «прірва» між тими пенсіонерами, які свого часу працювали, вели нормальний спосіб життя та намагаються працювати й далі, та між тими, хто більшість життя систематично не працював, або працював на важкому виробництві, а по виходу на пенсію припинив будь-яку трудову діяльність. Такі особи часто починають зловживати спиртними напоями, що й призводить до негативних наслідків кримінального характеру. Велика кількість вироків за ч. 1 ст. 115 КК України виноситься саме до таких осіб – пенсіонерів. Тому, ми відстоюємо точку зору, згідно з якою, потенційні вбивці – це особи, які переважним чином не працюють, безвідносно до того чи є вони пенсіонерами чи ні.

Важливою ознакою, яка характеризує особу злочинця для будь-якого виду злочинної діяльності є наявність або відсутність у неї судимостей. Суттєвою вона є і при дослідженні осіб, які вчинюють умисні вбивства або замах на них. Основною тенденцією, яку можна простежити у цій площині є те, що більшість злочинців до цього не притягались до кримінальної відповідальності. У відсотковому вигляді, кількість взагалі ніколи не судимих осіб серед названих становить біля 60%. Зрозуміло, що інші – 40% вже притягались до кримінальної відповідальності – 17% були раніше судимі, однак на момент вчинення умисного вбивства або замаху, в силу ст.89 КК України вважались такими, що не мають судимості. Останні 23% винних осіб на момент вчинення умисного вбивства або замаху мали судимість.

Цікавим, на нашу думку є той факт, що при більш детальному вивченні судимостей зазначеної категорії осіб, можна виявити окремі закономірності. Так, зокрема, як би це не здавалося дивним, такі особи найчастіше мають судимість не за насильницькі злочини, і тим паче не за умисні вбивства та тілесні ушкодження, а за окремі злочини проти власності. Безумовну першість, серед загального масиву судимостей, посідає крадіжка, за яку, серед раніше засуджених винних у вбивстві або замаху осіб було засуджено більш ніж 52%, при чому більшість з них мали по дві, а в окремих випадках і по три судимості за цей злочин.

Друге місце серед наявних судимостей посідають злочини проти здоров'я, це зокрема, різні види тілесних ушкоджень, переважно середньої тяжкості та тяжких – більш ніж 21% випадків. Серед інших злочинів, за які було засуджено осіб, що в подальшому вчинили вбивство або замах та мали судимість, слід назвати хуліганство – 8%, грабежі та розбої – 7–8%, звалтування, вимагання, злочини пов'язані із незаконним обігом наркотичних засобів – по 1% на кожен вид злочину.

Стосовно наявності судимостей саме за злочини проти власності у осіб, що в подальшому вчинили вбивство або замах, на нашу думку, можна знайти ряд логічних пояснень. В наведеному вище факті, приховується дуже важливий аспект запобігання даному виду найнебезпечнішої злочинної діяльності – умисним вбивствам.

Наявність судимості за злочин проти власності, а саме – за вчинення крадіжки, свідчить передусім не про насильницький «характер» особи, а про корисливий. Таємниця, на нашу думку, криється в тому, що такі особи після відбування покарання за крадіжку, тим паче і за декілька крадіжок, остаточно припиняють спроби зайняття, будь-якою соціально-корисною діяльністю, не працюють, більш ніж у 80% випадків починають зловживати спиртними напоями, що врешті решт призводить до остаточної соціальної та моральної деградації, розв'язанням якої є вчинення більш тяжкого злочину. З цього можна зробити висновок про те, що особи які відбули покарання за крадіжку, повинні в обов'язковому порядку в незалежності від їх «характеристики» підлягати запобіжному впливу.

Аналізуючи особливості способу життя особи злочинця, необхідно наголосити і на окремих відхиленнях, які, на нашу думку, однозначно свідчать про підвищену криміногенність особи. Приблизно у 16–17% випадків, особа злочинця, яка вчиняє умисні вбивства або замах характеризується наявністю низки явно негативних рис способу існування. Серед вивчених нами випадків, у 14% випадків простежується явне, систематичне, таке що знайшло відображення навіть у вироку суду, зловживання спиртними напоями. Тобто винні особи не лише час від часу, зловживають спиртними напоями, а в загалі фактично кожного дня перебувають у стані алкогольного сп'яніння з нетривалими перервами. Такий стан, ясно, не сприяє цивілізованому вирішенню справ у сварці. Часом, відомі випадки, коли винні особи настільки зловживали, що починали бачити речі, які залишались непомітними для інших присутніх – змії, чортів тощо. Так, наприклад у справі № 1-31/11, яка розглядалась Кіровським районним судом м. Дніпропетровська, О. пояснив:

«... Що протягом доби 27.09.07 р він разом з потерпілим К. випили десять (!) або більш пляшок горілки ... перебуваючи в стані сильного алкогольного сп'яніння, О. заснув на бетонній огорожі сходів біля будинку № 114 по вул. Флотської в м.Дніпропетровську. І в цей час йому привиділося бачення у вигляді чорта (!) З палаючими очима. Він вирішив вбити цього чорта, але насправді вбив свого знайомого К., який знаходився поряд з ним ...».

Слід зауважити, що по даній справі О. давав різні свідчення, намагався виправдатись, однак згідно висновку експерта, О. «... в період інкримінованого йому діяння, і в даний час (мається на увазі годину судового засідання), хронічним душевним захворюванням не страждав і не страждає; виявляв раніше і виявляє в даний час психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання алкоголю, синдром залежності ... » (Вирок Кіровського районного суду м. Дніпропетровська № 1-31/11, 2009).

Тобто на практиці, цілком реальні випадки, коли винні особи не мають хронічних психічних розладів, однак в окремих випадках адекватними їх дії назвати важко. У 5% винних осіб простежується (та підтверджується висновками експертів) явна вольова та емоційна нестійкість, що значною мірою в конфліктній ситуації примножує вірогідність виникнення раптового умислу, спрямованого на позбавлення життя іншої людини. Серед загальної кількості, не менш ніж 3% злочинців відверто, тобто неприховано до інших (сусіди, родичі, знайомі, інші пересічні громадяни) ведуть аморальний та антисуспільний спосіб життя. Це також являє, на нашу думку, важливий аспект запобіжної діяльності, адже дані про таких потенційно небезпечних осіб, можуть бути отримані компетентними органами набагато раніше, аніж ті встигнуть реалізувати свій криміногенний потенціал. Майже у 9% виявляються явні розумові аномалії (це, до речі, знаходить відображення у вироках судів), а зокрема, у винних осіб простежується розумова відсталість, підвищена агресія, психопатія тощо (Кисельов, 2013).

Слід зауважити, що дослідження проведені раніше містять дані які не узгоджуються з наведеними вище. Так, зокрема аналіз проведений М.Ю. Валуйською показав, що позитивно характеризувалися тільки 4,7% осіб, задовільну характеристику мали 5,5% негативно оцінювалася поведінка 21,1% суб'єктів. У 68,7% випадків такі характеристики в справі були відсутні, що свідчить про поверховий підхід до питання дослідження особистості злочинця при розгляді кримінальної справи (Валуйська, 2002: 10–11). Таку розбіжність, на нашу думку, можна частково пояснити часом, який сплинув між проведеними дослідженнями, адже ситуація у сфері умисних вбивств та замахів суттєво змінилась за останні десять років. Крім того, автором переважним чином досліджувалась проблематика умисних вбивств при обтяжуючих обставинах.

Необхідно таким чином зазначити про дві важливі обставини. Перша з них полягає у тому, що майже половина осіб, які вчинюють умисні вбивства або замах на них характеризується – негативно за місцем проживання, і в цьому випадку, існує реальна (хоча б на теоретичному рівні) можливість запобігати таким злочинам, певними способами контролюючи поведінку таких осіб, вживаючи комплекс профілактичних заходів. Друга з них полягає у тому, що, на жаль, велика кількість умисних вбивств вчинюється особами, які позитивно характеризуються за місцем проживання, тому навіть успішний, посилений контроль за першою категорією осіб не вичерпує запобіжної діяльності, яка повинна проводитись.

Це, в тому числі, вказує на те, що сьогодення проблематика вчинення умисних вбивств та замахів на них набагато глибша та ширша, а тому, неможна обмежуватись у запобіганні цьому явищу лише тими факторами, що характеризують особу з негативної сторони. Нажаль, багато «позитивно характеризуємих» осіб вчинюють злочини великої тяжкості. Через це, встановлення іншого причинного комплексу, який детермінує названі насильницькі злочини є вкрай актуальним та необхідним, адже наразі поза увагою правоохоронців залишається величезний масив потенційно небезпечних людей. Дослідження окремих особливостей поведінки особи злочинця, що вчинює умисне вбивство або замах на нього дозволяє зробити висновок про те, що у 31% випадків, дії, які спрямовані на позбавлення життя, що вчинюються злочинцем є холодно-кровними, а передуюча ним поведінка – нейтральна. Тобто така, що фактично не виказує ніякого наміру заподіяти шкоду життю чи здоров'ю через деякий проміжок часу. У 20% випадках, посягання на життя передувала лайка з жертвою (іноді – свідками) та явне буйство злочинця. Близько 41% злочинців на момент вчинення вбивства чи замаху на нього перебували у стані емоційного збудження, реального розлючення, яке найчастіше було викликане з боку жертви. Проте не слід виходити з того, що в усіх зазначених випадках саме жертва спровокувала злочин, адже винна особа часто перебуває в стані емоційного збудження або розлючення через ті обставини, що залежать лише від неї та її сприйняття оточуючого середовища, людей тощо (Кисельов, 2013: 251).

Зокрема, у науковій літературі відзначається, що насильницька поведінка, в тому числі жорстока, завжди мають свій внутрішній зміст і вчинюються заради чогось, хоча остаточна мета не завжди зрозумілі не лише оточуючим особам, але й самому суб'єкту посягання (Валуйська, 2002). Таким чином, ми поділяємо думку, що у переважній більшості випадків, так би мовити «безпосереднім» мотивом буде саме особиста неприязнь, в той час як справжній «додатковий» мотив найчастіше залишається від компетентних осіб прихованим. Складнощі його з'ясування полягають також і у тому, що навіть опитування та анкетування засуджених осіб не дозволяють точно його виявити, адже найчастіше, винна особа навіть через день чи два після вчинення умисного вбивства не може пояснити «чому так трапилось».

Таким чином, можна констатувати, що згідно з даними отриманими у результаті вивчення кримінальних справ минулих років, у 77% випадків мотивом вбивства була саме особиста неприязнь. Тим не менш, детальне вивчення матеріалів справ показує, що для більшості випадків, коли у вироку суду зазначається «з мотивів особистої неприязні», цілком можливим є встановлення (за матеріалами справи) й інших мотивів, які хоча і не знайшли відображення у процесуальних документах, але явно мали місце. Серед мотивів посягання на життя іншої людини слід виділити і такий як захист від протиправних дій, або наявність неадекватної реакції на дії майбутньої жертви. Такий, зокрема, був наявний у 33% випадків. Близько 10% умисних вбивств та посягань були вчинені через помсту, а у 9% мотивом слугували ревнощі та користь. У менш поширених випадках мотив можна визначити як явно малозначний – 5%, а у 3% – уникнення відповідальності за вчинене (інший злочин чи правопорушення). Водночас, окрім встановлення мотиву вчиненого, важливе значення має і момент виникнення умислу, значення якого гостро відчувається саме при дослідженні проблем запобігання. Так, за інформацією отриманою у ході дослідження, можна констатувати що у 79% мав місце умисел, який виник раптово та був негайно реалізований. Для 13% випадків характерним був умисел який виник раптово, однак його реалізація була певною мірою відтягнута в часі. З загальної вибірки у 6% досліджених нами випадків, був наявний заздалегідь обдуманий та спланований умисел (Кисельов, 2013: 252).

Характерним прикладом спланованого вбивства є справа № 1-81/2011 розглянута Кіровоградським районним судом м. Кіровоград (нині м. Кропивницький):

«...П., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння та маючи умисел на умисне вбивство своєї дружини – Д., на ґрунті ревнощів, скориставшись її відсутністю за місцем проживання, наявним у нього ключем відкрив двері будинку, та зайшов до будинку, де з метою виконання свого злочинного наміру, принесений з собою ніж, який він заздалегідь приготував як знаряддя злочину спеціально пристосоване для спричинення тілесних ушкоджень та досягнення злочинного умислу у вигляді смерті останньої сховав ніж під диван кімнати будинку та залишився чекати свою дружину – Д.

Приблизно о 12:00 год. Д. прийшла додому і П. запросив її до кімнати будинку, під приводом того, що йому необхідно з нею поговорити та в процесі розмови він виконуючи свій злочинний умисел направлений на умисне вбивство Д., рукою штовхнув останню, яка від поштовху впала спиною на диван. Після чого, П. сів на неї та поборюючи опір Д., тримав її руки, яка в свою чергу опираючись, попросила відпустити її...» (Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда, 2011).

Висновки. Отже, характеристика особи злочинця, який вчиняє умисні посягання на життя людини, характеризується досить неординарними особливостями. До 2014 року, до початку вторгнення росії на Донбас та Крим, ознаки особи злочинця носять досить загальний характер, проте більшість умисних вбивств реєструвалася в основному у Донецькій області. Після окупації частини Луганської та Донецької областей ситуація дуже змінилася.

Список використаних джерел:

1. Батиргарєєва В.С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія. Х.: Право, 2009. 576 с.
2. Валуйська М.Ю. Кримінологічна характеристика осіб, що вчинили умисні вбивства при обтяжуючих обставинах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Х., 2002. 19 с.
3. Вирок Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 2009 року № 1-31/11.
4. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 20.01.2011 року.
5. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 2007. 424 с.
6. Кисельов І.О. Особа злочинця, який вчинив умисне вбивство або замах на нього: кримінологічний аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 247–256.

References:

1. Batyrgareieva, V.S. (2009). Retsydyvna zlochynnist v Ukraini: sotsialno-pravovi ta kryminolohichni problemy [Recidivism in Ukraine: socio-legal and criminological problems]: monohrafiia. Kh.: Pravo. 576 p. [in Ukrainian].
2. Valuiska, M.Iu. (2002). Kryminolohichna kharakterystyka osib, shcho vchynyly umysni vbyvstva pry obtiazhuichykh obstavynakh [Criminological characteristics of persons who committed intentional murders under aggravating circumstances]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.08. Kh. 19 p. [in Ukrainian].
3. Vyrok Kirovskoho raionnoho sudu m. Dnipropetrovska vid 2009 roku № 1-31/11 [Verdict of the Kirovsky District Court of Dnipropetrovsk from 2009 No. 1-31/11]. [in Ukrainian].
4. Vyrok Kirovskoho raionnoho sudu m. Kirovohrada vid 20.01.2011 roku [Verdict of the Kirovo District Court of Kirovohrad dated January 20, 2011]. [in Ukrainian].
5. Zakaliuk, A.P. (2007). Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka. K.: Vydavnychy Dim "In Yure", 2007. Kn. 1: Teoretychni zasady ta istoriia ukrainskoi kryminolohichnoi nauky [Course of modern Ukrainian criminology: theory and practice. K.: "In Yure" Publishing House, 2007. Book. 1: Theoretical principles and history of Ukrainian criminological science]. 424 p. [in Ukrainian].
6. Kyselov, I.O. (2013). Osoba zlochyntsia, yakyi vchynyv umysne vbyvstvo abo zamakh na noho: kryminolohichni analiz [The identity of the criminal who committed intentional murder or attempted murder: a criminological analysis]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 4. pp. 247–256. [in Ukrainian].